

מכללת יעקב הרצוג
ליד ישיבת הר-עציון
מרכז הדרכה בתנ"ך
ימי עיון - קיץ תשס"ו

מזמור שיר חנוכת הבית - לדוד?

1. הקשר בין הכותרת למזמור:

א. רד"ק תהילים ל, א ד"ה "מזמור":

חברו דוד שיאמרוהו בחנוכת בית המקדש אע"פ שאין בזה המזמור זכר הבית הזכיר בו סליחת פשעיו שהיו חושבים אויביו שלא תקיים לו המלוכה ולזרעו אחריו לעונש אותו עוון. ולא היו מאמינים כי הבן שיוולד לו מאותה האישה יהיה מלך ויבנה בית המקדש לה' שיהיה מקום סליחה וכפרה. וכיון שהמליך שלמה וראו כי הצליח הדבר הכירו כל ישראל כי מה' היא מלכות שלמה והוא נולד מאותה אשה ידעו באמת כי נמחל לדוד אותו עון לגמרי וזהו לדוד שיזכר בו סליחת חטאיו שהוא רפואה לנפשו כי בזה הענין נודע הסליחה לכל אדם:

ב. שבת ל'.

"מאי דכתיב: עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושוי. אמר דוד לפני הקב"ה: רבש"ע מחול לי על אותו עוון. אמר לו: מחול לך. אמר לו: עשה אמי אות בחיי. אמר לו: בחייך איני מודיע, בחיי שלמה בנך אני מודיע. כשבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קודשי הקודשים. דבקו שערים זה בזה. אמר שלמה עשרים וארבע רננות ולא נענה. פתח ואמר: 'שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד'. ולא נענה. כיוון שאמר"י ה' אלוקים אל תשב פני משחך, זכרה לחסדי דוד עבדך' (דה"י ב', ו')- מיד נענה. באותה שעה נהפכו פני כל שונאי דוד כשולי קדרה, וידעו כל העם וכל ישראל שמחל לו הקב"ה על אותו עוון".

ג. רד"ק דברי הימים א, כב, כח:

"ובאמרו דמים לרוב שפכת ארצה כי דם נקיים היה בדמים אשר שפך כמו דם אוריה וזה לפני".

ד. אבן עזרא תהילים ל, א ד"ה "מזמור... חנוכת הבית":

יש אומרים שציוה דוד שינגנו המשוררים זה המזמור בחנוכת הבית הראשון ויש אומרים בחנוכת הבית השני או השלישי כי דמה ימי הגלות לימי החולי כאשר אפרש והקרוב אלי כי זה המזמור חברו בחנוכת ביתו בית ארזים כי הכתוב לא הזכיר בית השם וכמוהו עור ופסח לא יבוא אל הבית כאשר פירשתי במקומו אותו הזמן חלה דוד ויחי מחליו ויאמר רבי משה כי דוד התאבל באשר אמר לו נתן כי הוא לא יבנה הבית לשם וכאשר אמר לו כי שלמה בנו יבנה הבית אז התאזר שמחה תחת אבלו כי בנו כמוהו ולא יתרפהו האויב ואמר כי יגון הנפש נמשל לחולי הגון ויותר קשה כדרך רוח איש יכלכל מחלהו:

ה. מלבי"ם, תהילים ל, א ד"ה "שיר חנוכת הבית":

המזמור כולו יוסד לתת הודאה בחלותו ויחי מחליו, ולא נמצא בו שום עניין מחנוכת הבית? ומבואר שהבית המוזכר פה הוא הבית המשלי, הוא הגוף שהוא מעון לנפש ובית להאדם הפנימי השוכן ודר בקרבנו, כי הנפש הוא האדם באמת. והגוף החומרי הוא רק בית חומר לשבתה כל ימי היותה במצודה, (כמ"ש אף כי שוכני בת-חומר, ביום שיזועו שומרי הבית), ועת חלה אז רפפו עמודי הבית

ומכונותיו, ואחר שנתרפא נבנה הבית על תילו וישב לימי עלומיו, לכן ציין שם השיר בשם חנוכת הבית לדוד, ר"ל בית דוד העצמי, מעון נפשו שנתחנך בהרפאותו:

ו. אגדת בראשית לח':

ביקש דוד רחמים מלפני הקב"ה, אמר לפניו ריבונו של עולם העמידני מחליי בשביל בית המקדש שמסר לי שמואל הנביא בבקשה ממך שאעמוד מן המטה ואשלים להם מגילת בניין בית המקדש שנאמר (תהילים מא, יא) ואתה ה' חנני והקימני ואשלמה להם מיד שמע הקב"ה את תפילתו ועמד מן המטה ונתרפא, ומסר להם מגילת הבית.

ז. ר' יעקב עמדין, פירוש התפילה:

"בשיר זה הודה לה' על שהחיו מחליו לעת חנוכת ביתו שבנה לו חירם מלך צור".

2. חנוכת הבית - לדוד!

א. זבחים נד':

"וילך הוא ושמואל וישבו בניית ברמה" (שמואל א, יט, יח) וכי מה עניין ניות אצל רמה? אלא שישבו ברמה ועוסקין בנויו של עולם.
רש"י ד"ה "נויו"- למצוא מקום לבית הבחירה מן התורה.

ב. ספרי דברים יב, ה (ח):

כי אם אל המקום אשר יבחר ה' מכל שבטיכם דרוש על פי נביא, יכול תמתין עד שיאמר לך נביא? ת"ל לשכנו תדרשו ובאת שמה דרוש ומוצא ואח"כ "יאמר לך נביא" וכן אתה מוצא בדוד (תהילים קלב) זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב אם אבא באוהל ביתי אם אתן שנת לעיני עד "אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב".

ג. שיר השירים רבה א, ו:

...דוד בנה את היסודות שנאמר "ויקם דוד על רגליו",
ושלמה בנה את העליונות שנאמר "בנה בניתי בית זבול לך"...

ד. סוכה נג. (מכות יא.):

כריית השיתין על ידי דוד.

ה. מדרש תנחומא, נשא (יז) "ויהי ביום כלות משה":

זש"ה (משלי כ"ז) נוצר תאנה יאכל פריה ושומר אדונו יכובד. אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, אלא בכל מה שאדם יגע ונותן נפשו על הדבר אין הקב"ה מקפח שכרו. לכך נאמר נוצר תאנה יאכל פריה. תדע לך שהרי שלמה בנה ב"ה שנא' (מלכים א, ו) ויבן שלמה את בית ה'. ובשביל שנתן דוד נפשו על בנין ביהמ"ק שנא' זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' וגו'. אם אבוא באוהל ביתי וגו' עד אמצא מקום וגו'. לא קפח הקב"ה את שכרו אלא הכתיבו על שמו שנא' (שם ל) מזמור שיר חנוכת

הבית לדוד . וכי דוד חנכו והרי שלמה חנכו אלא לפי שנתן דוד נפשו עליו נקרא על שמו הוי יפה אמר שלמה (משלי כז) נוצר תאנה יאכל פריה ושומר אדניו יכבד. וכן את מוצא במשכן..

3. משמעות ייחוס הבית לדוד

א. ר' צדוק הכהן מלובלין, מחשבות חרוץ, כ' :

וזהו חכמות נשים דבנתה ביתה דזה בנה ביהמ"ק. ואע"פ ששלמה בנאו מ"מ מצינו גם בלה"כ חנוכת הבית לדוד נתייחס לו שהוא העיקר בבנין דמה ששלמה בנאו הוא הבניין הקיים לעד וזהו של דהע"ה שחז"ל (סוטה ט' א') ע"פ טבעו בארץ שערי דלא שלטו אויבים במעשה ידיו. והוא קנה ההר והקדישו וקדושתו לא בטלה דקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לע"ל. דאף דבאו בו פריצים וחללוהו לא חללו מה שהקדיש דהע"ה. וכן השיטין שכרה והיסודות לא נהרסו. דכמו שהוא חי וקיים כן כל מעשה ידיו ומה שהכתוב קורא בניין בית הוא רק בניין הקיים לעד דמה שנהרס הרי אמר שנהרס איננו עוד והכתוב הוא לעד. וע"כ אין לייחס הבית אלא לדוד שמה שהוא עשאו בית כיעקב שקראו בית קדושה זו קיימת לעד. אבל מה ששלמה בנאו הרי אמר שנהרס איננו עוד ולא נשאר אלא כתב הסיפור מבנינו. והיינו שעכ"פ הוא מצידו ביקש לבנית בנין הקיים לעד והחשק שלו נשאר קיים לעד כמ"ש בכתובים סיפור בנינו ואע"פ שגוף הבניין איננו ומה דהוה הוה. וע"ז אמר וזה חלקי מכל עמלי מלת וזה כמראה באצבע על עצמיותו שהוא החשק שלו לבד נשאר ולא הפעולות הנמשכות ממנו.

ב. פסיקתא רבתי פרק ב :

ד"א [מה] ירננו (מה) כ) אמר רבי יוחנן בשעה שהזקן יושב ודורש ואומר כך אמר רבי עקיבא כך אמר רבי שמעון בן יוחי שפתותיהן רוחשות שם כמה שנאמר דובב שפתי ישנים (שה"ש ז' יי) (כא) לכך נאמר ירננו על משכבותם לפיכך אמר דוד אגורה באהלך עולמים (תהילים ס"א ה') וכי עלתה על דעתו של דוד שהוא חי לעולם אלא מהו הדבר הזה שאמר אגורה באהלך עולמים אמר יהי רצון שיאמרו בשמי לעולם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כב) אמר לו הקב"ה חייך אע"פ שאתה מת אין שמך זז מביתי לעולם אלא על כל קרבן וקרבן הם מזיכרים את שמך ואומרים שירים משלך מזמור לדו כג) ולא עוד הואיל ואתה חשבת לבנות בית המקדש אע"פ ששלמה בנך בונה אותו במשך אני כותבו מזמור שיר חנוכת הבית לדוד כד) :